

Netwerksessie Burgerschap

Samen werken aan een respectvolle samenleving

30 juni 2021

OPKOMST

Op 30 juni 2022 organiseerden Verus en de Respect Foundation (i.s.m. VOS/ABB, VOO, VGS en VBS) de Netwerksessie Burgerschap. Met 15 maatschappelijk georiënteerde organisaties gingen we het gesprek aan over het thema 'Burgerschap'. Dankzij deze sessie weten we nu van elkaar wie we zijn, waar we voor staan en wat we doen. We hebben elkaar dus niet alleen leren kennen, maar ook met elkaar af kunnen stemmen en van elkaar geleerd.

ONZE GROTE DANK AAN ALLE DEELNEMERS

Erik Renkema

Inte van Roenburg

Gijs Huitsing

Lizzy Wijnen

Rudolf Kampers

Fleur Nollet

Julia Sarbo

Ineke Struijk
Melissa Bakker

Esmee Nobel

Bram Buskoop

Marleen Boersen

Marie-José van der Veer

Miguel Heilbron

Jessy Lipperts

SESSIE 1

Speeddate met een missie...en visie!

Aan de hand van de werkvorm 'Speeddate met een missie', kregen we een beeld van elkaar en de organisaties. Wie ben je? Van welke organisatie ben je? Wat kun je vertellen over de missie, visie en werkzaamheden van de organisatie?

SESSIE 2

Sessie 2 bestond uit een break-out sessie waarin elk groepje een aantal vragen besprak:

- Wat is het belang van burgerschapsonderwijs volgens jou?
- Welke (concrete) taken liggen hier voor het onderwijs en waarom?
- Wat moet er gebeuren om scholen te ondersteunen?
- Hoe draagt jouw organisatie hier concreet aan bij?

In de volgende samenvatting is te lezen welke punten er per vraag besproken zijn:

SESSIE 2

Wat is het belang van burgerschapsonderwijs volgens jou?

Een waardevol speerpunt van burgerschapsonderwijs is dat leerlingen zich leren te verhouden tot de democratie en het democratisch samenleven. De vraag wie je als persoon bent en welke invloed je hebt, is dan ook zeker belangrijk. Persoonsontwikkeling is een van de belangrijkste elementen van burgerschap. Daarnaast gaat het om de juiste houding en ook kennis hebben (van bv. democratie) om goed te kunnen participeren. Voor wat betreft 'houding' blijft het een uitdaging hoe je dit meetbaar (of zelfs toetsbaar) maakt. Het is een lastige kwestie waarop nog geen concreet antwoord is en wellicht moeilijk kan komen.

Het ontwikkelen van kennis en kunde is bij burgerschapsonderwijs heel belangrijk: kennis van de samenleving en de kunde om daarover met elkaar in dialoog te gaan. Het leren verwoorden van je eigen mening en het leren omgaan met (soms botsende) verschillen en andermans mening (bv. door debat) is dan belangrijk. Dialoogvoering en reflectie zijn kernonderdelen bij burgerschapsonderwijs.

Ieder kind doet ertoe. Hoe kunnen we hen deel maken van de samenleving en de rol die ze (ook nu al) mogen innemen? Laat kinderen en jongeren oefenen binnen de school - focus op politiek en de democratische rechtsstaat. Hoe leg je 'identiteit' naast burgerschapsonderwijs? Voor VO en MBO ligt er een belangrijke opdracht in hoe je je verhoudt t.o.v. polarisatie en snelle meningsvorming.

Jongeren moeten intercultureel competent zijn om in deze wereld succesvol te kunnen leven/bijdragen. Een 'open blik' op de wereld is belangrijk en nodig!

'Reflecterend denken' en 'Anticiperend denken' zijn van groot belang binnen burgerschapsonderwijs. Bij het reflecterend denken gaat het bijvoorbeeld om het voeren van gesprekken over homohaat. Dit zijn voor docenten vaak moeilijke gespreksonderwerpen. Neem docenten hierin mee en leer ze de juiste houding aan die nodig is bij het voeren van moeilijke gesprekken. Bij het anticiperend denken gaat het om het voor de leerling helder krijgen van zijn/haar toekomstbeeld. Waar werken we naartoe met elkaar?

SESSIE 2

WELKE (CONCRETE) TAKEN LIGGEN HIER VOOR HET ONDERWIJS EN WAAROM?

Zet op Pabo's en lerarenopleidingen in op de bekwaamheid van leerkrachten en docenten (ook bewust onbekwaam). Leer ze gevoelige onderwerpen bespreekbaar maken. Het gaat hierbij om de vaardigheden, niet om de visie en/of inhoud.

Ontwikkel eerst met elkaar de visie om te bepalen waar je je op wilt richten in je burgerschapsonderwijs. Wat past bij onze school. Maak keuzes en zorg dat je daar met je team achter staat. Betrek hier ook ouders bij.

Integreer burgerschapsonderdelen in het curriculum/leerjaar; zoek hierbij naar samenwerkingen binnen de school/opleiding. Wereldburgerschap moet niet vergeten worden in dit traject. Het gevaar van de focus naar deze samenleving zou kunnen leiden tot minder wereldvisie. Behoud dus een zwaartepunt op globalisering!

Burgerschap moet gedragen worden binnen de identiteit van de school. Van directie tot schoonmaak.

Het is goed om leerlingen te leren denken, maar focus ook op het denken met elkaar. Wie zijn wij als school? Wat moeten we de leerlingen nog meegeven? Wat doen we al? Wat is er nog nodig? Met elkaar leggen we deze puzzel.

Het is belangrijk dat organisaties de leerkrachten en docenten ontlasten. Neem ze hierbij dingen niet uit handen, want wat ze doen is van school en hun onderwijs zelf.

Start de verandering van onderaf: wat ga jij doen en hoe zet je je talent in om jouw buurt mooier te maken?

Leerlingen moeten bij burgerschapsonderwijs (van PO onderbouw tot MBO en hoger onderwijs) altijd het gevoel krijgen dat hun stem er mag zijn en wordt gehoord. Maar daarbij telt ook dat leerlingen leren dat niet ieders wensen tot uitvoering kunnen worden gebracht en dat niet op elke vraag een antwoord gegeven kan worden. Hoe ga je daar dan mee om? Denk hierbij bijvoorbeeld aan de leerlingenraad van de school.

SESSIE 2

WAT MOET ER GEBEUREN OM SCHOLEN TE ONDERSTEUNEN?

Scholen, en dan zeker docenten/leerkrachten die de sleutel vormen, moeten ondersteund worden bij het helder krijgen van wat er nu met burgerschapsonderwijs wordt bedoeld en hoe ze het kunnen vormgeven. Zo wordt het geen ratjetoe, maar juist een scherp geïnterpreteerd vormingsgebied. Scholen doen al heel veel. Burgerschap zou eigenlijk moeten verschuiven van onbewust bekwaam naar bewust bekwam! Maak duidelijk voor het schoolteam wat er al gedaan wordt aan burgerschap (bv. met de BurgerschapTool van de Respect Foundation). Burgerschap is een zwaar begrip aan het worden. Dat hoeft helemaal niet. Burgerschap wordt soms te ingewikkeld gezien.

Men ervaart vaak weinig tijd voor burgerschapsonderwijs. Hiernaast is er de onzekerheid over de eigen vaardigheid van de docent/leerkracht. Het zou hierbij enorm helpen als de leidinggevende van de school de visie op en praktijk van burgerschapsonderwijs kan aanjagen. Op elke school zou een kartrekker/coördinator moeten zijn; bijvoorbeeld een burgerschapscoördinator.

Het helpt, bij het 'probleem' van het gebrek aan tijd voor burgerschapsonderwijs, om te beseffen dat er volop verbindingen mogelijk zijn tussen vakgebieden/inhouden en het vakoverstijgend aan te bieden. Burgerschapsonderwijs is geen apart vak. Ook werd het actuele initiatief van koepelorganisaties en hoger onderwijs waarin levensbeschouwelijk en religiewetenschappelijk onderwijs verbonden wordt met burgerschapsdoelen (zie <https://expertisecentrumlervo.nl/>) genoemd.

Maak een vertaling van de schoolvisie naar een burgerschapsvisie en -structuur. Denk daarbij na over het evalueren van burgerschap: niet d.m.v. toetsing, maar kijk hoe het meetbaar is. Faciliteer hiernaast trainingen; ook in teamverband. Het gaat om de schoolcultuur, hier zit de ziel/visie.

Niet alleen het aanbod voor burgerschapsonderwijs is versnipperd. Ook de begeleiding voor visievorming is versnipperd. Bij scholen ligt een vraag voor visievorming. Het aanbod is er, maar scholen en aanbieders komen niet goed samen. Hoe dit komt is onduidelijk.

SESSIE 2

HOE DRAAGT JOUW ORGANISATIE HIER CONCREET AAN BIJ?

Alle deelnemende organisaties zetten verschillende werkvormen, projecten en middelen in en zetten ook in op trainingen van docenten/leerkrachten

CONCLUSIES SESSIE 2

Burgerschapsonderwijs gaat het om de juiste **kennis, vaardigheden en houding** en ook ontwikkelen om goed te kunnen participeren in de maatschappij.

Voor wat betreft 'houding' blijft het een uitdaging hoe je dit meetbaar (of zelfs toetsbaar) maakt. .

Het is goed om leerlingen te leren denken, maar focus op het **denken mét elkaar**. Samen leggen we de hele puzzel

Wereldburgerschap moet niet vergeten worden in dit traject. Het gevaar van de focus naar deze samenleving zou kunnen leiden tot minder wereldvisie

Burgerschap zou eigenlijk moeten verschuiven **van onbewust bekwam naar bewust bekwam!** Maak duidelijk voor het schoolteam wat er al gedaan wordt aan burgerschap

Het helpt, bij het 'probleem' van het gebrek aan tijd voor **burgerschapsonderwijs**, om te beseffen dat er volop verbindingen mogelijk zijn tussen vakgebieden/inhouden en het **vakover-stijgend** aan te bieden

Ontwikkel eerst met elkaar de visie om te bepalen waar je je op wilt richten in je burgerschapsonderwijs. Wat **past bij onze school**. Maak keuzes en zorg dat je daar met je team achter staat. Betrek hier ook ouders bij

SESSIE 3

In break-out rooms gingen groepjes van 3 á 4 personen in gesprek over verschillende stellingen. In de volgende samenvatting is te lezen wat er per stelling gezegd is:

Stelling: “Burgerschapsonderwijs is sterk verbonden met levensbeschouwelijk onderwijs.”

“Dit is te zwak uitgedrukt. Het hoort bij elkaar. Het is meer dan het eerste half uurtje met de dagopening. Levensbeschouwelijke vorming gebeurt op alle momenten; zelfs in de pauzes.”

“Beide komen samen in het leren ontdekken. Hoe je naar de samenleving kijkt is nauw verbonden aan je levensbeschouwelijke visie. Het gaat om zingeving. Je brengt altijd jezelf mee!”

“Helemaal mee eens. Ook met betrekking tot het openbaar onderwijs, waar juist verhalen samenkomen. In het openbaar onderwijs wordt ‘identiteit’ intuïtief meer gekoppeld aan burgerschapsonderwijs. Wanneer je de burgerschapsopdracht vergelijkt met levensbeschouwing, zit hier een nog iets actiever/nadrukkelijker karakter.”

“Levensbeschouwing is synoniem aan religie. Het is belangrijk om juist ook de verschillen aan te geven tussen religies.”

“Het is een beladen onderwerp. Er ligt ook gevoeligheid voor misbruik vanuit geloofsovertuiging.”

“Er heerst een beeld dat het bij bijzonder onderwijs gaat om exclusief onderwijs. Terwijl het juist inclusief is. De afspiegeling is diverser dan geschetst/gedacht. Tegelijkertijd is het spanningsveld er wel. Voorbeeld seksuele diversiteit en voortdurende spanning over hoe je dit meedeelt. Je mag jezelf zijn, ontplooi je diversiteit. Het gaat om een klein percentage aan scholen die hier mee te maken hebben. In veel gevallen ligt bij opleiders met religieuze achtergrond een essentieel spanningsveld. Hopelijk draagt de wettelijke burgerschapsopdracht bij aan verschillende visies op het leven.”

SESSIE 3

Stelling: “Burgerschapsonderwijs is verweven met alle vakken en verschillende activiteiten.”

“Er is verwarring over de term burgerschap bij docenten. Wat is burgerschap? Dat zou beter kunnen. Het is te groot en tegelijk eigenlijk heel klein. Je moet optellen wat je al bijdraagt. Dit vangen in een lijn blijft lastig. Ze zouden moeten kunnen herkennen wat burgerschap is binnen hun huidige werk. Je kunt je afvragen: proberen we met burgerschap te ‘kaderen’ wat er in docentschap al zit? Proberen we te kaderen wat vanzelfsprekend is? Herkennen scholen en/of docenten wel wat burgerschap is? Hoe brengen we het ‘onbewust burgerschap’ in beeld? Waardeer het onbewust bekwaam zijn van docenten!”

“Het is een mooie stelling, maar in de praktijk klopt deze stelling niet altijd. Docenten kunnen soms een houding hebben van ‘Laat mij maar gewoon mijn vak geven’. Bijvoorbeeld bij een MBO autotechniek opleiding. Daar hebben docenten wel degelijk een bijdrage te leveren aan burgerschap en al haar facetten. Toch zullen ze dat zelf niet zo benoemen. Ze zijn bezig met jonge mensen opleiden (tot monteur). Daar hoort zeker een stukje burgerschap bij. Hoewel docenten dit dus onbewust al doen, denken ze vaak: Dit is niet mijn ding!”

Stelling: “Een school moet burgerschapsonderwijs ademen.” & “Burgerschapsonderwijs moet de trots van een school zijn.”

“Met name de eerste stelling is het vergezicht waar we naartoe willen. Maar het lerarentekort en geïndividualiseerde docenten/leerkrachten (er wordt weinig gezamenlijk over gesproken) vormen hindernissen. Het zou fantastisch zijn als burgerschapsonderwijs op elke school een krachtig onderdeel, of eigenlijk het DNA, van elk curriculum is en geen uitzonderingspositie is of wordt. En dit is mogelijk bij verschillende vakgebieden (zoals ook ‘plantverzorging’). Deze ambitie staat of valt met enthousiaste docenten/leerkrachten én schoolleiding die de kar trekken.”

SESSIE 3

Stelling: “Burgerschapsonderwijs is gericht op ontmoeting en leren van verschillen.”

“De stelling dekt de lading niet. Maak er het volgende van: ‘Burgerschapsonderwijs is gericht op ontmoeting en leren denken in diversiteit.’ Juist die verschillen zijn rijkdom.”

“Scholen geven aan dat ‘ontmoeten’ van belang is. De waarde van de ontmoeting is groot. Het is hierbij wel belangrijk om de vraag te blijven stellen (aan scholen en docenten): “Wat hebben jullie nodig?”. Ontmoeting kan in het groot of in het klein. Nodig bijvoorbeeld regelmatig gastsprekers uit of organiseer een uitwisseling tussen een reguliere VO school en een ISK.

Een kleine en concrete aanpak is (naast brede/grote acties) ook waardevol. Alle kleine verschillen maken samen één groot verschil!. Maak leerlingen bewust, heb lef en biedt ruimte door leerlingen verantwoordelijkheid te geven.”

“Leerlingen komen tot leren wanneer alle omliggende factoren goed zijn: pedagogisch klimaat, persoonsvorming, vak-integratie, betekenisvol onderwijs. Burgerschapsonderwijs in de vorm van persoonsvorming kan bijdragen aan het komen tot leren. Geef de soft skills ook een plek!

Vakoverstijgend werken levert uiteindelijk ook tijd op. Dit geeft tegelijkertijd ook ruimte, lucht en wakkert het vuur weer aan! Opleidingen (lerarenopleidingen, Pabo's, etc...) moeten aanreiken hoe je vakken integreert. “Daar heb ik geen tijd voor”, is dan minder een punt. Neem ook exacte vakken mee in je burgerschapsprogramma. Dus ook bijvoorbeeld biologie en Natuur-/scheikunde. De levensbeschouwelijke dimensie wordt bijvoorbeeld vaak aan de kant geschoven binnen burgerschap. Maar dit kan ook terugkomen in een vak als biologie.”

CONCLUSIES SESSIE 3

Burgerschap komt terug in veel vakken in de praktijk wordt dit niet altijd zo gezien.

Burgerschapsonderwijs is **sterk verbonden** met levensbeschouwelijk onderwijs.

Hoewel docenten dit dus onbewust al doen, denken ze vaak:
Dit is niet mijn ding!

In het openbaar onderwijs wordt **identiteit** intuïtief meer gekoppeld aan burgerschapsonderwijs.

Docenten zouden moeten kunnen **herkennen** wat burgerschap is **binnen** hun **huidige werk**.

Burgerschapsonderwijs is gericht op ontmoeting en leren denken in **diversiteit**. Juist die verschillen zijn **rijkdom**

Vakoverstijgend werken levert uiteindelijk ook tijd op. Dit geeft tegelijkertijd ook ruimte, lucht en **wakkert het vuur** weer **aan!**

Er is **verwarring over de term** burgerschap bij docenten. Wat is burgerschap? Dat zou beter kunnen.

Hopelijk draagt de wettelijke burgerschapsopdracht bij aan **verschillende visies op het leven**.

Proberen we met **burgerschap** te 'kaderen' wat er in docentschap al zit? Proberen we te kaderen wat **vanzelfsprekend** is?

Maak leerlingen bewust, heb lef en biedt ruimte door **leerlingen verantwoordelijkheid** te **geven**

Lerarenopleidingen en Pabo's moeten aanreiken **hoe je vakken integreert**.

Het zou fantastisch zijn als burgerschapsonderwijs op elke school een krachtig onderdeel, of eigenlijk het DNA, van elk curriculum is en geen uitzonderingspositie is of wordt.

HOE NU VERDER?

Allemaal hebben we, elk op onze eigen manier, te maken met burgerschapsonderwijs. Nu we elkaar wat beter kennen, zetten we dolgraag de volgende stap! Wie doet wat? Wie sluit bij elkaar aan en kan de handen ineen slaan? Kunnen we bijvoorbeeld ons aanbod beter op elkaar afstemmen?

Wat Verus en de Respect Foundation betreft, gaan we gewoon door met verkennen in een volgende Netwerksessie Burgerschap!

ORGANISATIE

De SignaalSessie werd georganiseerd door Verus en de Respect Foundation.

Met dank aan alle aanwezigen!

Femke van der Ster
Ilana Sandelowsky
Fitrah Umarella
Maartje Steenhof

Jacomijn van der Kooij
Erik Renkema

MEER RESPECT?

